

PRIKAZ KNJIGE

Pukovnik s violinom: Svijet Miodraga Bjelića (1920. — 2017.)

VINKO TADIĆ

Požega: Biro-tisak i Povijesno društvo Požega, 2019., 103. str.

Pukovnik s violinom: *Svijet Miodraga Bjelića (1920. — 2017.)* biografija je o partizanu koji je imao istaknutu ulogu u organiziranju i širenju antifašističkog pokreta u požeškom kraju, pukovniku JNA, autoru niza stručnih i novinskih članaka te tri knjige s tematikom Drugog svjetskog rata.

Autor biografije je Vinko Tadić, povjesničar, suosnivač i predsjednik Povijesnoga društva Požega, autor oko pedeset pisanih radova, organizator niza predavanja, radionica i javnih rasprava te pokretač brojnih projekata usmjerenih na popularizaciju povijesti.

Knjiga sadrži riječ urednika i autora, uvod, dva metodološka poglavlja o usmenim izvorima i biografiji, šest poglavlja o Miodragu Bjeliću obogaćenih brojnim fotografijama, zaključak, popis izvora i literature, sažetak i bilješku o autoru.

Na početku je riječ urednika Gorana Đurđevića, povjesničara i arheologa. Svoj tekst Đurđević završava riječima: “Pukovnik s violinom odsvirao je tešku i zahtjevnu simfoniju svoga skladatelja Vinka Tadića zaradivši pljesak publike!” Ovime će čitatelju, čak i uz kritički odmak od urednikove pohvale, biti postavljen okvir i visoka razina očekivanja prilikom pristupa ovoj nesvakidašnjoj biografskoj studiji.

Po riječima Vinka Tadića saznajemo o petogodišnjem procesu nastanka knjige, naviranju novih ideja i čestom povratku tekstu, izvorima, bilješkama, na putu od publicističkog prema izvornom znanstvenom djelu. Već tu Tadić daje obrise lika i djela Miodraga Bjelića, opisujući njihove susrete, dajući povijesti ljudsko lice s karakterističnim ljepotama i kontroverzama. Slavenska rakija, ambijent radne sobe, stan bez vjerskih, nacionalnih i ideoloških simbola – samo su neki od detalja koji postavljaju okvire i daju kontekst toj biografiji.

U uvodnom dijelu autor kao cilj postavlja prikaz života i rada Miodraga Bjelića te obrazloženje zašto je njegovo djelo važno u kontekstu suvremene povijesti požeškoga kraja. Saznajemo kako je tekst koji je prethodio ovoj publikaciji već objavljen u *Požeškom pučkom kalendaru*, a objavljen je i *in memoriam* Bjeliću u tjedniku *Novosti*. Autor otvoreno navodi i jedan važan problem – da su pojedini podaci dobiveni isključivo razgovorom s Miodragom Bjelićem, bez mogućnosti provjere u pisanim izvorima. Ti podaci jasno su istaknuti.

U poglavlju “Usmena riječ o minulim vremenima” Vinko Tadić daje sažeti presjek problematike oslanjanja na usmene iskaze svjedoka prošlosti s uporištem u jednom poglavlju knjige “U traganju za istorijom” Josha Tosha sa Seanom Langom, uz vlastite primjere i iskustva stečena istraživanjem. Time je učinio ovaj tekst dodatno relevantnim za sve historiografe koji se žele okušati u pisanju biografskih djela.

Ta su razmatranja dodatno potkrepljena u poglavlju “Prednosti i zamke biografije”. Autor donosi povijesni prikaz pisanja biografija – bilježenje života istaknutih pojedinaca, komemorativne svrhe biografskih djela, pisanje biografija u svrhu jačanja pozicije vladajućih elita i sl., dok se danas autori sve manje drže okvira “povijesnih veličina” i svoje tekstove posvećuju ljudima čiji životni put ocrtava svakodnevicu nekog razdoblja. Vinko Tadić navodi brojne izazove i probleme poput razumijevanja konkretnog povijesnog konteksta, dostupnosti dokumenata i pristranosti koja vreba zbog dugogodišnje posvećenosti istraživanju neke osobe. Navedena poglavlja su ujedno i dodana vrijednost ove biografije jer znanstvenicima, koji tek razmišljaju o pisanju biografija, daju dobar teorijski uvod.

Na 20. stranici autor započinje biografiju Miodraga Bjelića s podnaslovom “Dječak sa Psunja”. Već u prvoj fusnoti saznajemo značajan opseg informacija o Čečavcu, selu u kojem je rođen Miodrag Bjelić. Tu su opći podaci i zanimljivosti o žiteljima te historiografima koji su se bavili tim krajem Požeške kotline. Saznajemo kakvo je bilo djetinjstvo u Čečavcu te što se sve smatralo zaduženjem djece – od brige o domaćim životinjama, poljodjelstva do razvoja zanatskih vještina. U tom pogledu autor je izložio niz relevantnih podataka i saznanja koja olakšavaju usporedbe uloge djeteta tijekom prošlosti.

Budući da je Čečavac selo nastanjeno srpskim pravoslavnim stanovništvom, autor je posvetio dio teksta i načinu obilježavanja pravoslavnih blagdana poput krsne slave, vjerskih običaja, uloge Crkve i paroha u svakodnevnom životu žitelja, prilikama u kojima se odlazilo u crkvu... Posebno su

zanimljive autorove analize promjena u pravoslavnim običajima i navikama koje su se dogodile od vremena Bjelićeva djetinjstva, kao i utjecaja promjene političkih sistema na obilježja vjerskog života toga kraja. Dodatno su vrijedna i promišljanja o međuodnosima katolika i pravoslavaca te o promjenama kroz političke sisteme 20. stoljeća, uz jasnu ogradu da obitelj Miodraga Bjelića nije dovoljan primjer za izvođenje čvršćih zaključaka o tim složenim odnosima.

Autor postavlja pitanje i o ulozi Crkve u slučaju opredjeljenja srpskog stanovništva na stranu NOB-a ili četnika tijekom Drugoga svjetskog rata, no pri tome ipak ne daje konačan odgovor. Taj problem ostavlja kao otvoreno pitanje. U tom je kontekstu puno zanimljivija analiza utjecaja koalicije Samostalne demokratske stranke i Hrvatske seljačke stranke te suprotstavljanje ove koalicije Jugoslavenskoj radikalnoj zajednici u borbi za političku podršku srpskoga stanovništva požeškog kotara. Komunisti su davali podršku toj koaliciji. Navedeni odnos snaga precrtao se na kasnije sudjelovanje Srba ovoga kraja u NOB-u te na otvorenost za suradnju s antifašistima hrvatske nacionalnosti.

Nakon poglavlja o djetinjstvu, poglavlje "U potrazi za izlazom iz paklenog ponora" koncentrira se na Drugi svjetski rat, dajući prvo opći pregled situacije Srba u Hrvatskoj prilikom ulaska u ovo razdoblje, a potom i dugotrajnijih posljedica djelovanja režima NDH na srpski narod u Hrvatskoj. Pregled stanja završava podacima o stradanju Srba i holokaustu nad Židovima u Požeškoj kotlini. Time autor daje svojevrsni uvod priključenju Miodraga Bjelića partizanima 1941. godine.

Bjelić karijeru u partizanima započinje kao predsjednik novoosnovanog Narodnoslobodilačkog odbora u Čečavcu sa zaduženjima širenja NOB-a u čečavačkom kraju, da bi došao sve do zapovjednika Požeškoga narodnooslobodilačkog partizanskog odreda. Autor navodi važnost Bjelićeva djelovanja u pridobivanju srpskog stanovništva za partizanski pokret te u tom smislu značajan doprinos neuspjehu četničke agitacije. Bjelića je proslavila i važna uloga u partizanskoj pobjedi nad četnicima kod Okučana. Time je zaustavljeno njihovo vojno djelovanje u zapadnoj Slavoniji.

O porazu četnika, ali i brojnim drugim iskustvima iz Drugoga svjetskog rata više se može pronaći i u publikaciji Miodraga Bjelića *Spomenar 75 godina Posavskom partizanskom odredu*, izdanoj 2017. godine, neposredno prije njegove smrti. Autor biografije donosi najzanimljivije opise, uz kritički osvrt i provjeru faktografije. Ono što donosi *Spomenar*, a posredno i ova biografija, opisi su svakodnevice partizanskoga života – recitacije, igrokazi i pjesme,

oskudica hranom, pomoć lokalnog stanovništva, bolesti, upotreba ljekovitog bilja te brojnih okolnosti i problema. Na kraju poglavlja autor donosi fotografije Miodraga Bjelića iz partizanskih dana.

Razdoblje nakon Drugoga svjetskog rata autor naslovljava "Sloboda je ipak otvorila nove mogućnosti", te u njemu saznajemo životni "neto" s kojim je Bjelić izašao iz Drugoga svjetskog rata – 26 godina i 5 razreda osnovne škole. Naslanjajući se na iskustvo u Drugom svjetskom ratu, Bjelić je završio oficirsku školu, pet razreda gimnazije i Višu vojnu akademiju te izgradio uspješnu karijeru u JNA. Umirovljen je 1965. u činu pukovnika. Pri tome nam kroz Bjelića autor otkriva životni stil viših oficira – odlazak na projekcije filmova, predstavljanje knjiga, javna predavanja i druga kulturna događanja, odlasci na odmore poput ljetovanja, izleta i sportskih igara.

Posebna je zanimljivost da je Miodrag Bjelić jedan od osnivača Matice hrvatske u Slavonskoj Požegi. To ukazuje na njegov kompleksan identitet koji je obuhvaćao jugoslavenski, srpski i hrvatski segment. U njegovim ostalim djelovanjima autor ističe kako je javno istupao i zalagao se za demokratizaciju te za reformu administrativnog aparata. I ovo poglavlje završava fotografijama. Prikazuju obrazovanje, oficirski i politički život te Miodraga Bjelića u krugu obitelji.

"Pisana riječ kao vječni izazov" poglavlje je koje opisuje publicističko i stručno stvaralaštvo Miodraga Bjelića, ali uz jasnu kritičku notu. Premda nije bio profesionalni povjesničar, Bjelić je imenovan za suradnika Historijskog instituta Slavonije i Baranje. Autor daje pregled Bjelićevih knjiga, istraživačkih radova, publicističkih tekstova, rasprava, prikaza, pripovjedaka i crtica na temu Drugoga svjetskog rata. Bjelić u svojim djelima donosi opsežan broj relevantnih podataka o Drugom svjetskom ratu, posebno o temama NOB-a, Sabirnog ustaškog logora u Slavonskoj Požegi i stradavanju Srba. Čitajući autorove osvrte na Bjelićeva djela možemo zaključiti da uvažava te istraživačke i spisateljske napore, no uz jasan kritički pristup. Iako Bjeliću odaje priznanje za otkrivanje brojnih važnih podataka i opise događaja, Tadić navodi poneke faktografske, uredničke i jezične greške te emocionalne poglede i ideološke identifikacije u Bjelićevu pisanom opusu.

Nakon istraživačkog, publicističkog i književnog rada, autor se u poglavlju "Violine i gitare umjesto ratnih truba" osvrnuo i na još jednu djelatnost Miodraga Bjelića – izradu žičanih glazbenih instrumenata, ponajviše violina koje je i svirao. To je autor potkrijepio s dvije fotografije. Navodi kako je u ratnim

zbivanjima 90-ih Bjelić u glazbi pronalazio izlaz iz situacije nestanka njegova svijeta.

U poglavlju “Nije napustio svoj put” čitamo o stavovima Miodraga Bjelića, njegovoj odanosti idealima mladosti, kompleksnom političkom i nacionalnom identitetu, anakronim pogledima... Imao je negativan stav prema vođama pobunjenih Srba i hrvatskoj vlasti tijekom prve polovice 90-ih godina. Tu je vlast smatrao proustaškim režimom, a vođe pobunjenih Srba i dio vojnika podsjećali su ga na četnike. Ipak, prema njegovom mišljenju, dio srpskih i hrvatskih vojnika bio je ponesen idealom borbe za slobodu svoga naroda. I te njegove stavove autor pomno analizira, povezivajući ih sa Bjelićevim životnim iskustvom, kompleksnim identitetom, ali i sustavom unutar kojega je veći dio svoga života djelovao. Poglavlje završava smrću Miodraga Bjelića 2017. te osvrtnom na sudbinu koju su ljudi poput njega doživjeli nakon uspostava novih nacionalnih narativa – brisanje iz kolektivnog pamćenja i prepuštanje zaboravu.

“Zaključak” započinje napomenom kako je Miodrag Bjelić bio svjestan važnosti otvorena razgovora o stradavanju Srba i Hrvata u posljednja dva rata. Time je autor stvorio okvir za Bjelićeve interpretacije odnosa Hrvata i Srba, kao i političkog te nacionalnog identiteta. Nakon zaključka slijedi popis izvora i literature, izvadci iz recenzija, sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku te bilješka o autoru.

Vinko Tadić napisao je knjigu o životu osobe koja je svjedočila promjenama četiri politička sistema, uspostavljanju i rušenju tradicija, koja je bila dovoljno istaknuta da bi sudjelovala u brojnim značajnim procesima, ali ne u mjeri da bi bila njihovim ključnim kreatorom. Riječ je o ličnosti koja je imala kompleksan identitet, čiji stavovi od 90-ih ne pripadaju dominantnom narativu, ali i koja je bila voljna s autorom ući u dijalog bez obzira na različite poglede. Knjiga Vinka Tadića donosi mnogo novih važnih podataka kroz nesevakidašnju perspektivu, ali i otvara brojna relevantna pitanja te budi istraživačku znatizelju.

Nikica Torbica